УДК 338.24:005.936.5

С.В. КРИВЕНКО
Полтавський інститут бізнесу Міжнародного науково-технічного університету ім. академіка Ю. Бугая

КВАЛІФІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПОВОДЖЕННЯМ З ВІДХОДАМИ НА ДЕРЖАВНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Розглянуто концептуальні засади та основні проблеми в області підготовки фахівців для сфери поводження з відходами в Україні. Обґрунтовано необхідність невідкладного оновлення системи підвищення кваліфікації кадрів *з боку держави. Запропоновані шляхи удосконалення механізму підготовки кадрів, їх мотивації та оплати праці відповідно до результатів роботи.*

Ключові слова: система управління, поводженням з відходами, підвищення кваліфікації, відходи, подготовка кадрів.

S.V. KRYVENKO
Poltava Institute of Business of International University of Science and Technology named after academic Yu. Bugay

QUALIFICATION ASPECTS OF MANAGEMENT SYSTEM OF WASTES TREATMENT AT NATIONAL AND REGIONAL LEVELS

The conceptual foundations and key problems in sphere of personnel preparing for the field of wastes treatment in Ukraine are investigated. The necessity of immediate renewing of personnel qualification system from the government side is grounded. The ways of improvement the mechanism of personnel preparing, motivations and payment according to the results of work are offered.

Keywords: control system, waste management, training, waste, training.

Вступ. У даний час виникає об'єктивна необхідність у набутті та використанні нових професійних знань у сфері поводження з відходами. Це вимагає переосмислення ставлення до сучасних форм підготовки, професійного використання у своїй діяльності інформаційно-комунікаційних технологій (оскільки інформаційні потоки в системі виконавчої влади є досить слабкими), а також впровадження в систему освітніх технологій багаторівневих програм підготовки кадрів у сфері поводження з відходами з метою придбання кардинально нових управлінських навичок. Тому пошук шляхів модернізації системи професійної підготовки кадрів у сфері поводження з відходами є найважливішою складовою еколого-економічного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальні засади еколого-економічного управління відходами закладені у працях таких науковців, як О. Ф. Балацький, Л. Г. Мельник, В. Л. Маяровський [1], Г. П. Виговська [2], Т. І. Шевченко [3], С. К. Харичков, О. В. Загорій [4], Ю. М. Маковецька [5], І. М. Сотник та ін. Значний внесок у розвиток методології формування системи управління сферою поводження з відходами на різних рівнях зроблено такими вченими, як: В. С. Міщенко [2], О. Р. Губанова [4], С. В. Стрехова, Б. Антоніолі, А. Массаруто, О. В. Прокопенко, В. Ю. Школа та ін. Разом з тим, невирішеними остаточно залишається ряд теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних з кадровим забезпеченням сфери поводження з відходами на державному та регіональному рівнях, розробкою цілісної концепції підготовки кадрів у цій сфері, вибором методичного інструментарію оцінки ефективності такої роботи, удосконаленням механізмів управління системою підготовки кадрів. Вирішення цих питань обумовило вибір теми статті та її актуальність.

Постановка завдання. Метою статті є розробка концептуальних підходів до кадрового забезпечення системи управління поводженням з відходами на державному та регіональному рівнях.

Виклад основного матеріалу. Недостатній професіоналізм менеджерів, що діють у сфері поводження з відходами, очевидна неготовність державних і регіональних чиновників до комплексного вирішення проблеми є перешкодою до створення і ефективного функціонування системи управління сферою поводження з відходами. Аналіз показує, що переважна більшість менеджерів у сфері управління відходами отримують необхідні знання в результаті самоосвіти, за допомогою навчання на короткострокових семінарах. Причому це відноситься як до державних і регіональних службовців, що здійснюють регулювання сфери поводження з відходами, так і до керівників підприємств даної сфери. Можна констатувати, що в сучасних умовах існує значна потреба в підготовці менеджерів різного рівня, здатних ефективно працювати у сфері управління відходами. Тим часом, накопичення твердих побутових і промислових відходів відбувається наростаючими темпами, результатом чого є погіршення якості життя населення. Крім того, підготовка кадрів для сфери управління відходами навіть в зарубіжних країнах має такий недолік: фахівці добре обізнані в організаційних і економічних питаннях, або в технологічних. Комплексний підхід передбачає наявність фахівців, особливо на керівних посадах, що обізнані як в організаційних, правових і економічних питаннях, так і в технічних і технологічних. На жаль, програми навчання фахівців для сфери управління поводження з відходами не піднімають питання її впливу на стан навколишнього середовища. Менеджери повинні керуватися в своїй діяльності принципами екологічної і економічної доцільності ухвалення тих або інших рішень для конкретного регіону і країни в цілому. Разом з тим, швидкий розвиток технічного прогресу повинен знаходити своє віддзеркалення в навчальних курсах підготовки як фахівців-керівників, так і фахівців-виконавців [5].

Наявна система підготовки кадрів України забезпечує достатню освіту на академічному рівні, проте вона не спирається на систематичний комплексний аналіз потреб у підвищенні кваліфікації персоналу або на практичний підхід до реалізації проблем сфери поводження з відходами. Значною мірою успішність підвищення кваліфікації працівників сфери управління поводження з відходами залежить від творчого пошуку й реалізації ефективних методів навчання з урахуванням сучасних вимог до змісту професійного навчання, яка націлена на уміння розробляти та приймати управлінські рішення. Крім того, державні установи повинні постійно виділяти кошти на підвищення кваліфікації своїх фахівців та їх перепідготовку.

В даний час спостерігається дефіцит топ-менеджерів у сфері поводження з відходами. У зв'язку з цим необхідно відзначити, що акцент при рішенні цієї задачі слід зробити на системі додаткової професійної освіти. Це пояснюється зрозумілими причинами: по-перше, в самий найближчий час виникає гостра необхідність у фахівцях у сфері управління відходами, по-друге, ті специфічні знання, якими повинні володіти чиновники, що займаються даними проблемами, носять вторинний характер по відношенню до базової, технічної або економічної освіти. Тому виникає необхідність докладнішого розгляду проблеми навчання кадрів для регулювання відносин, що виникають у сфері поводження з відходами. Як правило, це фахівці, що мають базову вищу технічну або економічну освіту, які потребують додаткових знань. У тих випадках, коли чиновниками стають професіонали з числа керівних працівників сфери поводження з відходами, в наявності дефіцит навиків комплексного підходу до вирішення даних проблем. Аналогічна ситуація складається на всіх рівнях управління [4].

Важливе значення у підготовці кадрів має механізм, в основу якого покладено визначення потреби держави у фахівцях відповідного профілю, а також система спеціальних державних заходів, спрямованих на підвищення рівня вимог до знань у даній сфері. Тому для України необхідною є трансформація системи планування та прогнозування обсягів і структури підготовки кадрів для сфери поводження з відходами, головним принципом якої має бути чітка орієнтація на конкретний обсяг та напрямки підготовки даних фахівців. Водночас держава повинна не просто коригувати і спрямовувати розвиток сфери підготовки цих кадрів, а в цілому формувати її зміст, структуру, визначати стратегію еколого-економічного розвитку. Виходячи з цього, необхідно вдосконалювати нормативно-правові акти, на підставі яких забезпечується регулювання співвідношення обсягів підготовки кадрів для сфери поводження з відходами. Засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії прийняття конкретних рішень щодо регулювання процесів якісної підготовки кадрів в сфері поводження з відходами повинні бути прогнозні і програмні документи еколого-економічного розвитку регіонів України [1].

При організації системи навчання державних і регіональних службовців, покликаних брати участь в управлінні сфери поводження з відходами слід дотримуватися певних принципів, серед яких важливим, як на національному та і регіональному рівнях, є принцип цілеспрямованості. Слідування йому означає формування системи навчання з урахуванням цілого ряду специфічних моментів (базовий рівень професійної підготовки осіб, що навчаються, вид та форма навчання, посади, які обіймають фахівці на державній або регіональній службах). Якщо говорити про найбільш переважну спеціальність базової освіти для менеджерів сфери управління відходами, то, на нашу думку, це повинна бути спеціальність «Державне і регіональне управління», оскільки вона цілком відповідає вимогам підготовки фахівців, що володіють системним мисленням, умінням комплексної оцінки проблем, науковим інструментарієм управління у сфері поводження з відходами [3].

Вирішення проблеми додаткової професійної підготовки чиновників державного і регіонального управління, покликаних здійснювати регулювання сфери управління відходами, можна здійснювати на базі навчальних закладів різних організаційно-правових форм. В даний час в Україні склалися умови для реалізації різних моделей організаційного вирішення проблеми, кожна з яких володіє своїми перевагами і недоліками. Вибір найбільш прийнятної моделі повинен здійснюватися, на нашу думку, з урахуванням конкретних чинників, характерних для того або іншого суб'єкта освіти [2].

Принцип безперервності освіти передбачає орієнтацію навчання кадрів на постійний професійний розвиток і обумовлює застосування методів прогнозування потреби в кадрах відповідної кваліфікації, формування довгострокових адресних програм навчання кадрів і збалансоване використання різних форм і видів освітньої діяльності у сфері поводження з відходами.

Паралельно із створенням системи підготовки і перепідготовки кадрів повинне проводитися вдосконалення системи оплати праці у сфері управління відходами. Це дозволить збільшити рентабельність роботи підприємств даної сфери і підвищити рівень оплати праці фахівців. Існуюче положення характеризується низькими посадовими окладами і відсутністю матеріальної зацікавленості працівників в результатах своєї праці, що приводить до відтоку кваліфікованих кадрів з сфери поводження з відходами і неналежного виконання обов'язків працівниками різних спеціальностей. Крім того, відсутність налагодженої системи підвищення кваліфікації кадрів у сфері поводження з відходами створює проблеми при появі на підприємствах нових екотехнологій і устаткування XXI століття. Заходи щодо навчання працівників прийомам поводження з новою технікою, з принципами організації вдосконалених або принципово нових технологічних процесів повинні бути передбачені при впровадженні цих змін в практику управління системи поводження з відходами. Ці курси і практичні семінари можуть організовуватися при відомчих комітетах або проводитися безпосередньо на підприємствах фахівцями, які розробили технологію або реалізовують нову техніку.

Однією з ключових проблем, пов'язаних з проведенням активної політики додаткового професійного навчання державних і регіональних службовців, є створення у них достатньо сильної мотивації до підвищення своєї кваліфікації. На жаль, спостерігається досить низька зацікавленість чиновників в додатковому професійному навчанні (і самонавчанні), що є серйозною перешкодою реалізації стратегії формування високопрофесійного апарату державного і регіонального управління. Основними чинниками, що спонукають державних і регіональних службовців до підвищення кваліфікації і відповідні ним методи дії на тих, що навчаються в системі додаткової професійної освіти, є мотивація ефективної роботи персоналу державного і регіонального управління. Перш за все, необхідно досягти чіткої ув'язки результатів праці і її оплати. Для цього може бути використаний наступний принциповий підхід. Оскільки головною метою діяльності державних і регіональних службовців є підвищення якості життя населення, то динаміка основних показників, що характеризують якість життя, досягнення яких знаходиться у сфері компетенції конкретного чиновника, повинна адекватно відображатися на оцінці його професійної діяльності і відповідно зміні його доходів. Аналізуючи організаційні структури апарату управління державного, регіонального, муніципального рівня, можна визначити сукупність показників, що характеризують той або інший зріз проблеми поводження з відходами, за яку "відповідає" конкретний підрозділ або чиновник.

Таким чином, організація ефективної роботи персоналу державного і регіонального управління передбачає, зокрема, моніторинг мотиваційної структури і мотивів діяльності конкретних індивідуумів, узгодження цих мотивів з цілями соціально-економічного розвитку країни, регіону. У той же час існує, на наш погляд, ще один досить важливий чинник мотивації навчання, взагалі характерний для працівників сфери управління. Він полягає в прагненні індивідуума зайняти вище місце в ієрархії управління, відповідне уявленню про своє місце в суспільстві. Такий мотивуючий чинник навчання в системі додаткової професійної освіти істотно відрізняється від зазначених вище, оскільки при цьому, по-перше, немає страху покарання, елементу примушення – навпаки, йдеться про ініціативу "знизу"; по-друге, немає, у всякому разі в явному вигляді, і прагнення до підвищення матеріального достатку – в сьогоднішніх реаліях далеко не завжди службове зростання у сфері державного або регіонального управління супроводжується адекватною матеріальною винагородою; по-третє, не можна в цьому випадку говорити і про чинник свідомості, завдяки якому працівник управління працює з повною віддачею.

Слід зазначити, що завдання створення і функціонування дієвої системи стимулів вищого і додаткового професійного навчання, що забезпечує сполучення особистих, колективних і суспільних інтересів, є досі не вирішеним. Адже значну частину витрат на підготовку і підвищення кваліфікації персоналу державного і регіонального управління беруть на себе відповідні бюджети, тобто суспільство. Проте результативність системи підвищення кваліфікації державних і регіональних службовців поки що досить низька [3].

Можна заперечити, що існують методичні труднощі з кількісною оцінкою такої результативності. Проте помітні тенденції зниження якості життя населення, у тому числі і за рахунок погіршення екологічної ситуації, обумовлені прорахунками в системі управління сфери поводження з відходами регіону. Це свідчить, зокрема, про низьку кваліфікацію службовців, відповідальних за вирішення цієї проблеми, а, отже, і про недостатню ефективність системи підготовки і професійного зростання українських менеджерів. Таке положення пояснюється рядом причин. Серед головних зазначимо відсутність нормативних актів, що забезпечують прямий зв'язок між рівнем кваліфікації державного службовця і його службовим статусом, посадовим просуванням, встановленням надбавок до окладу після підтвердження атестаційною комісією його нової, вищої кваліфікації.

Останнім часом для поліпшення кадрового забезпечення починає з'являтися розуміння важливості взаємодії органів влади різних рівнів з вищими і середніми спеціальними навчальними закладами. Механізм взаємодії між учасниками процесу підготовки кадрів для сфери поводження з відходами (рис. 1).

Рис. 1. Взаємодія між учасниками процесу підготовки кадрів для сфери поводження з відходами (складено автором)

Представляють інтерес проблеми підготовки менеджерів для підприємств, що працюють у сфері поводження з відходами. В цьому випадку акцент слід робити, перш за все, на додаткову професійну освіту управлінців, що діють (або знаходяться в резерві). При цьому в загальному випадку програма навчання може бути побудована навколо трьох вузлових проблем, що мають на наш погляд, пріоритетний характер: по-перше, загальна теорія менеджменту; по-друге, основи державного і муніципального управління. Менеджер, що працює на підприємстві, обов'язково взаємодіє тією чи іншою мірою з державними і регіональними службами. Знання основ державного і регіонального управління є необхідною умовою для організації такої ефективної взаємодії. По-третє, враховуючи високу комплексність проблеми управління сферою поводження з відходами, до програм навчання слід включити розділи, характерні для підготовки фахівців антикризового управління, екологів, економістів [4].

Університети, на наш погляд, повинні в першу чергу, бути центрами підготовки фахівців-менеджерів, оскільки вони мають необхідну технологічну базу і кваліфікований професорсько-викладацький склад. Владні структури також повинні займати активну позицію відносно вдосконалення процесу підготовки кадрів для сфери поводження з відходами. У їх функції повинні входити акумуляція і надання профільним вищим навчальним закладам інформації про потребу в підготовці фахівців для галузевих керівних структур, підприємств по збору, транспортуванню, переробці відходів.

Висновки. Таким чином, для досягнення кардинального та якісного прориву в системі підготовки кадрів у сфері поводження з відходами необхідно трансформувати його таким чином, щоб поліпшувалася діяльність не тільки окремих ланок, але і всієї системи в цілому. Лише за такого підходу якість системи підготовки кадрів сприятиме підвищенню ефективності економіки як на національному так і на регіональному рівнях. Для забезпечення підготовки ефективних кадрів у сфері поводження з відходами необхідно комплексне рішення взаємопов'язаних проблем мотивації щодо вдосконалення управлінського процесу, його модернізації, поліпшення якісних характеристик фахівців-управлінців у зв'язку з новими вимогами до їх професійної підготовки.

Література

1. Балацкий О. Ф. Разработка методов оценки экономических последствий, связанных с поступлением отходов производства в компоненты природной среды (заключительный): отчет о научно-исследовательской работе / О. Ф. Балацкий, Л. Г. Мельник, В. Л. Маяровский. – Сумы : СФТИ, 1990. – № 515.

2. Виговська Г. П. Регіональні аспекти управління відходами / Г. П. Виговська, В. С. Міщенко // Регіональна економіка. – 2000. – № 3. – С. 130–140.

3. Шевченко Т. И. Совершенствование региональных систем обращения с отходами в направлении использования их ресурсного потенциала / Т. И. Шевченко, Ю. В. Галинская // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2013. – № 3. – С. 39–44.

4. Харичков С. К. Інструменти фінансування у сфері поводження з твердими побутовими відходами / С. К. Харичков, О. Р. Губанова, О. В. Загорій // Економіка України. – № 7. – 2005. – С. 82–88.

5. Міщенко В. С. Удосконалення системи управління відходами в Україні в контексті європейського досвіду / В. С. Міщенко, Г. П. Виговська, Ю. М. Маковецька та ін. – К. : Лазуріт-Поліграф, 2012. – 120 с.

References

1. Balatskiy, O. F., Melnyk, L. G. and Mayarovskiy, V. L. (1990) Razrabotka metodov otsenki ekonomicheskikh posledstviy, svyazannykh s postupleniem otkhodov proizvodstva v komponenty prirodnoy sredy (zakyuchitelniy): otchet o nauchno-issledovatelskoy rabote [The development of economic consequences assessment methods which connected with the receipt of waste products in the environmental components (final): report on research work], SFTI, Sumy, Ukraine.

2. Vygovska, N. G. and Mischenko, V. S. (2000) "Regionalni aspekty upravlinnya vidkhodamy", Regionalna economika, vol. 3, pp. 130-140.

3. Shevchenko, T. I. and Galinskaya, Yu. V. (2013) "Improvement of regional system of waste management in the direction of the use of their resource potential", Visnyk SumDU. Seriya "Ekonomika", vol. 3, pp. 39-44.

4. Kharichkov, S. K., Gubanova, O. R. and Zagoriy, O. V. (2005) "The instruments of financing in the field of solid wastes treatment", Economy of Ukraine, vol. 7, pp. 82-88.

5. Mischenko, V. S., Vygovska, N. G. and Makovetska, Yu. M. (2012) Udoskonalennya systemy upravlinnya vidkhodamy v Ukrayini v konteksti yevropeiskogo dosvidu [The improvement of wastes management system in Ukraine in the context of European experience], Lazurit-Poligraf, Kyiv, Ukraine.